

שאלת צדיק ורע לו במשנת הרמב"ן

יום ה' לש"ק פ' כי תשא, תשפ"ד

1. פרשת כי תשא (פרק ל"ג)

(יג) וְעַתָּה אִם נָא מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעֲנִי נָא אֶת דְּרֹכְךָ וְאֶדְעָךָ לְמַעַן אֲמַצָּא חֵן בְּעֵינֶיךָ וְרָאִיהָ כִּי עֲמַדָּה הֲגֹי הִזָּה : (יז) וַיֹּאמֶר יְקֹנֵק אֶל מֹשֶׁה גַם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי מִצְאָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֶדְעָךָ בְּשֵׁם : (יח) וַיֹּאמֶר הָרֹאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדְךָ : (יט) וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי עָלֶיךָ וְקִרְאתִי בְשֵׁם יְקֹנֵק לְפָנֶיךָ וְחֲנַתִּי אֶת אֲשֶׁר אַחֲרָי וְרַחֲמֹתַי אֶת אֲשֶׁר אַרְחֵם : (כ) וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לְרַאֲתָא אֶת פָּנָי כִּי לֹא יֵרְאֵנִי הָאָדָם וְחַי : (כא) וַיֹּאמֶר יְקֹנֵק הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי וְנִצְבֶּבֶת עַל הַצּוּר : (כב) וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשִׁלַּתִּי כְּפִי עָלֶיךָ עַד עֶבְרִי : (כג) וְהִסְרֹתִי אֶת כְּפִי וְרָאִיתָ אֶת אַחֲרָי וּפָנָי לֹא יֵרְאוּ : ס

2. גמרא ברכות ז.

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: שלשה דברים בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא ונתן לו... בקש להודיעו דרכיו של הקדוש ברוך הוא ונתן לו, שנאמר: הודיעני נא את דרכיך; אמר לפניו: רבונו של עולם! מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו? אמר לו: משה, צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע, רשע וטוב לו - רשע בן צדיק, רשע ורע לו - רשע בן רשע. אמר מר: צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע. איני? והא כתיב: פקד עון אבות על בנים, וכתיב: ובנים לא יומתו על אבות ורמינן קראי אהדדי ומשנינן: לא קשיא, הא - כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הא - כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם! אלא, הכי קאמר ליה: צדיק וטוב לו - צדיק גמור, צדיק ורע לו - צדיק שאינו גמור, רשע וטוב לו - רשע שאינו גמור, רשע ורע לו - רשע גמור. ופליגא דרבי מאיר, דאמר רבי מאיר: שתיים נתנו לו ואחת לא נתנו לו, שנאמר: וחנתי את אשר אחן - אף על פי שאינו הגון, - ורחמתי את אשר ארחם - אף על פי שאינו הגון.

3. מורה נבוכים ח"א, פרק נ"ד

דע כי אדון החכמים, משה רבנו ע"ה, ביקש שתי בקשות ובאה לו תשובה על שתי הבקשות. הבקשה האחת היא שביקש ממנו יתעלה שיודיענו את עצמותו ואת אמיתת מהותו. הבקשה השנייה - והיא זו אשר ביקשה ראשונה - היא שיודיענו תארינו. וענה לו יתעלה בכך שהבטיח להודיעו את תארינו כולם ושהם מעשיו. כן הודיעו, כי אין להשיג את עצמותו כפי שהיא... בקשתו לדעת את תארינו, היא מה שאמר: הודיעני נא את דרכיך ואדעך למען אמצא חן בעיניך... הודיעני נא כו' ואדעך הוא ראייה לכך שהא-ל יתעלה נודע בתארינו, כי כאשר ידע את הדרכים ידע אותנו. דבריו: למען אמצא חן בעיניך הם ראייה לכך שמי שיודע את הא-ל הוא אשר ימצא חן בעיניו, לא מי שצם ומתפלל בלבד. יתר על כן, כל היודע אותו הוא הרצוי והמקורב, וכל שאינו יודע אותו הוא השנוא והמורחק. לפי מידת הידיעה ואי-הידיעה יהיו שביעות הרצון והשנאה, הקרבה והריחוק...

מפני שאלה הם המעשים היוצאים מלפניו יתעלה באשר להבאת בני-האדם לידי מציאות והנהגתם. זאת היתה המטרה האחרונה של שאלתו, שהרי השלמת הדברים: ואדעך למען אמצא חן בעיניך וראה עמך הגוי הזה אשר אני צריך להנהיגם במעשים שאתדמה בהם במעשיך בהנהגתם... וראוי למנהיג המדינה... להידמות בתארים אלה...

4. רמב"ן, שער הגמול

ואם תשאל עלינו כיון שיש ענין נעלם במשפט, ונצטרך להאמין בצדקו מצד שופט האמת יתברך ויתעלה, למה תטריח אותנו ותצוה עלינו ללמוד הטענות שפירשנו והסוד שרמזנו, ולא נשליך הכל על הסמך שנעשה בסוף שאין לפניו לא עולה ולא שוכחה אלא שכל דבריו במשפט, זו טענת הכסילים מואסי חכמה, כי נועיל לעצמנו בלמוד שהזכרנו להיותנו חכמים ויודעי אלהים יתברך מדרך האל וממעשיו, ועוד נהיה מאמינים ובוטחים באמונתנו בנודע ובנעלם יותר מזולתנו, כי נלמוד סתום מן המפורש לידיע יושר הדין וצדק המשפט, וכן חובת כל נברא עובד מאהבה ומיראה לתור בדעתו לצדק המשפט ולאמת הדין כפי מה שידו משגת, והם הדרכים שפירשנו מדרכי חכמים, כדי שתתישב דעתו בענין ויתאמת אליו דין בוראו כמצדיק מה ששיגו, ויכיר הדין והצדק במה שהוא נעלם ממנו...

שאלת צדיק ורע לו במשנת הרמב"ן

יום ה' לש"ק פ' כי תשא, תשפ"ד

5. דעת תבונות (א:קע)

כי אלמלא תמיד היה האדון ב"ה מענה את הצדיקים לבד, היה נסיון אך לא כל כך גדול כי על כל פנים היו מתנחמים לדעת שהם ודאי צדיקים, כיון שהם מעונים, וכל בן שכל היה בוחר באלה היסורין שודאי אינם אלא יסורי הצדיקים כי הרשעים אינם מיוסרים; אמנם רצה האדון ב"ה שיהיה מקום נסיון יותר גדול, שלא יוכלו בני האדם להבין בבירור מה שהקב"ה עושה בעולם עם כל איש ואיש, אבל מה שיראה הוא היות מקרה אחד לצדיק ולרשע... והנה זה עשוי כדי לתת שכר טוב יותר לצדיקים המתחזקים באמונתם, והוא מה שאמר הכתוב וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב:ד), כי אי אפשר לשום אדם לעמוד על בורים של הדברים שהקב"ה עושה עמו...

6. רמב"ן, שער הגמול

ולמה נקראו יסורין של אהבה, והלא יסורין שפירשנו יסורין של עונשין הן על מיעוט עבירות שעשה, כגון שהן באין על שגגת מעשה ועל העלם דבר... ומהו חטאו, שלא נזהר בעצמו ולא היה ירא וחרד על דברי המקום ב"ה שלא יאכל ולא יעשה... ועוד שכל דבר האסור מלכלך הנפש ומטמא אותה דכתיב ונטמתם בס... שהוא צריך מירוק מאותו עון ולהתקדש ולהטהר ממנו כדי שיהא ראוי למעלה ההוגנת למעשיו הטובים בעוה"ב, לפיכך חס הקדוש ברוך הוא על עמו ועל חסידיו ונתן להם הקרבנות להתכפר בהן השגגות. וכשאינן בית המקדש קיים משלח עליהם יסורין למרק מהן אותן שגגות, ולהתכפר ביסורין כדי להיותן נקיים לעוה"ב, כשם שהקרבנות אהבה וחמלה על ישראל ולקרבן תחת כנפי השכינה...

7. רמב"ן, שער הגמול

והנה כפי הסברא הראשונה הכל בטעם ידוע ובטענה מושגת, וזה שאומרים הנביאים בדבר זה ומה שצווחין על הענין אינו אלא כדברי החולה שמצטער על חליו ומפליג בחזקת החולי וצועק על תוקף הצער והכאב, והיאך אירע לו כך והיאך אפשר לו ענין צער הגדול, כלומר שהנביאים מתמיהין לפני הקדוש ברוך הוא ואומרים לפניו רבש"ע למה תתנהג בזו המדה ונבלה ימינו בבבלה, ואלה הרשעים שפושטין ידם בזבול קדשך בשלום ובשלום בעולם. אף על פי שיודעין שהמדה אמת והמשפט צדק.

8. רמב"ן, שער הגמול

אף על פי כן עם ההעלמה הזו יש בטענה הזאת סוד נמסר לאנשי התורה והקבלה, והוא רמוז בדברי רבותינו ונכלל בענין סוד העיבור שחכמים מוסרין אותו לתלמידיהם הראויים, והוא תשובתו של אליהוא על תוכחותיו של איוב, ואתה יודע שהיה איוב צדיק גמור בעיניו והיו יסוריו שלא על חטא ועבירה לפי דעתו עד שהיה קורא תגר עליהם כמו שהזכרנו.

9. רמב"ן, שער הגמול

אבל ענין השאלה בצדיק ורע לו עדיין במקומה עומדת, כי אנחנו לא נראה העולם בכללו ולא נחקור עליו בשלמותו, אבל נשאל בו בפרט על האיש הזה אם ראוי למקרה הזה שבא עליו, שהקב"ה נותן לכל גויה וגויה הראוי לה, ונראה כמה צדיקים נהרגין על ספריהם או כשהן יושבין בתענית ומתפללין בתכלית הכונה, ויש שנבראים בתחלת הבריאה חסרי אברים, ויש מתים קודם עשרים שנה ומשעה שעמדו על דעתם היו צדיקים עוסקים בתורה ובמצות ויש להם זכות ואין להם עונש שמים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל שאין ב"ד של מעלה עונשים עד אותו הפרק, וכענין איוב הצדיק שאירעו לו המקרים ההם, וכשאלת ר"ע בתורתו ובמיתתו, וכ"ש שאלת רשע וטוב לו שהוא מצוי יותר בעולם.

וענין השאלה הזאת לא תקטן בהיות נכסליה מועטין, ולא תגדל בהיותם רבים, כי לא לאדם שיחנו, שנזכה מעשיו בהיות רובם טובים ולא שגה ולא טעה אלא במועט, אין טענותינו אלא על הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אין בהם נפתל ועקש.